

บทที่ 1

การวิเคราะห์ปัญหาสังคมไทย

1. บทนำ

ปัญหาการอยู่ร่วมกันของมนุษย์มีมาพร้อม ๆ กับการที่สังคมมนุษย์อุบัติขึ้นในโลกซึ่งถ้าจะนับกันตามมิติของโลกซีกตะวันตก สังคมแรกของมนุษย์ก็คือ สังคมของอาดัมกับอีฟ และปัญหาสังคมในขณะนั้นก็คือ ฆาตานหรือมารสังคมที่มาหลอกให้อีฟละเมิดข้อห้ามของพระผู้เป็นเจ้าที่ไม่ให้กินผลไม้แห่งความรู้จนเป็นเหตุให้ออาดัมและอีฟต้องตกกระทาล่าบาก

ในขณะที่สังคมวิวัฒนาการจากสังคมแบบง่าย ๆ มาสู่สังคมที่มีความสลับซับซ้อนอย่างเช่น สังคมในปัจจุบัน ปัญหาของสังคมก็เจริญเติบโตมีความสลับซับซ้อนเป็นเงาตามตัวขึ้นมาเช่นกัน ที่กล่าวเช่นนี้มิได้หมายความว่ามนุษย์ขาดความสามารถในการแก้ปัญหา แต่ทว่าเมื่อแก้ปัญหาหนึ่งหมดไป ปัญหาใหม่ก็อาจจะเกิดขึ้นมาและในบางกรณีการแก้ปัญหานั้นอาจจะใช้เวลาเป็นร้อย ๆ ปี ทั้งนี้เพราะการแก้ปัญหาสังคมเป็นสิ่งที่ยากลำบาก เนื่องจากมีคนเกี่ยวข้องด้วยเป็นจำนวนมาก

สังคมไทยในปัจจุบันนับได้ว่าเป็นสังคมหัวเลี้ยวหัวต่อที่มีการเปลี่ยนแปลงขั้นมูลฐานหลายประการ ทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา สังคม และวัฒนธรรม จึงจำเป็นอยู่เองที่จะเป็นยุคแห่งปัญหาสังคมซึ่งมักจะเป็นปรากฏการณ์บ่งให้เห็นอาการของสังคมที่กำลังเผชิญอยู่กับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจนการปรับตัวของบุคคลและสังคมตามไม่ทัน

โรแมง นักปราชญ์ชาวฝรั่งเศสได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับปัญหาสังคมไว้ว่าเมื่อใดก็ตามที่เส้นกราฟของความเจริญทางธรรมชาติของมนุษย์ ความเจริญทางสถาบันทางสังคมและความเจริญทางเทคโนโลยีมีอัตราส่วนของความเจริญที่ไม่สัมพันธ์เกาะเกี่ยวไปพร้อม ๆ กันเมื่อนั้นปัญหาสังคมก็จะทวีความรุนแรงขึ้นตามลำดับ ซึ่งถ้าเราลองใช้ทฤษฎีนี้มาอธิบายปัญหาของสังคมไทยและสังคมโลกในปัจจุบันที่ความเจริญทางเทคโนโลยีล้ำหน้าความเจริญด้านอื่น ๆ ไปมาก ก็พอจะเห็นได้ว่าทฤษฎีนี้ยังใช้อธิบายได้เป็นอย่างดี

2. ข้อตกลงเบื้องต้น

ก่อนที่จะวิเคราะห์ปัญหาของสังคม ขอทำความเข้าใจในความหมายของคำที่เกี่ยวข้องให้เข้าใจตรงกันเพื่อสะดวกในการสื่อสาร

คำว่า “การวิเคราะห์” ในที่นี้หมายถึงการแยกแยะปัญหาสังคมเพื่อให้ทราบถึงองค์ประกอบอันเป็นธรรมชาติและลักษณะของปัญหา รวมถึงการสืบสาวหาสาเหตุของปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ตลอดจนการเสนอวิธีแก้ปัญหาบ้างตามสมควร

คำว่า “ปัญหา” ในที่นี้หมายถึงอุปสรรคที่มากิดกั้นการปฏิบัติหรือการพัฒนาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายต่าง ๆ ที่บุคคลและสังคมกำหนดหรือตั้งไว้

คำว่า “สังคม” ในที่นี้หมายถึงบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปที่อยู่ร่วมกันในวัฒนธรรมเดียวกัน หรือวัฒนธรรมที่มีการติดต่อสัมพันธ์กัน นอกจากนี้สังคมนายังหมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และสังคมที่มีอิทธิพลซึ่งกันและกัน และในประการสุดท้ายสังคมนิยมประกอบด้วยบุคคล

3. ที่มาของปัญหา

ปัญหาสังคมส่วนมากมักจะมีความสลับซับซ้อนเป็นผลเนื่องจากองค์ประกอบต่าง ๆ มากมาย แต่สาเหตุใหญ่ ๆ พอจะประมาณได้ดังนี้ คือ

ก. ต่างคนต่างจิตต่างใจถึงแม้ว่าบุคลิกภาพของตนจะขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมอยู่มาก แต่นักจิตวิทยาได้พบจากการวิจัยทารกแรกเกิดว่ามีลักษณะบุคลิกภาพมูลฐานที่ต่างกัน บางคนสามารถทนต่อความเจ็บปวดได้ดีกว่าบางคนมีความว่องไวกว่า บุคลิกภาพของคนที่แตกต่างกัน เมื่ออยู่ร่วมกันอาจก่อให้เกิดปัญหาสังคมต่าง ๆ ขึ้นได้ ในปัจจุบันสังคมไทยกำลังเผชิญปัญหาความแตกต่างทางบุคลิกภาพของคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ ซึ่งส่วนหนึ่งเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากแบบอัตตาศาธิปไตยมาสู่ประชาธิปไตย

ข. คนปรับตัวไม่ทันต่อภาวะการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคม อันเนื่องมาจากความรวดเร็วทางเทคโนโลยี ปัญหานี้ปรากฏออกมาในรูปของสุขภาพจิตของคนโดยเฉพาะสังคมในเมือง

ค. ความพิการของสถาบันทางสังคมเป็นปัญหาการปรับตัวของสถาบันทางสังคมที่ไม่ทันต่อเหตุการณ์ความต้องการของสังคมสมัยใหม่ เช่น สถาบันครอบครัวที่แม่บ้านต้องออกทำงานนอกบ้าน สถาบันทางเศรษฐกิจ เช่นทุกอย่างต้องซื้อด้วยเงิน สถาบันทางศาสนา เช่นคนหนุ่มสาวเห็นว่าการไปวัดไปทำบุญเป็นของคร่ำครึ สถาบันทางการปกครอง เช่น กฎ ก.พ.ที่ขาดความคล่องตัวไม่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศ

ง. ความบีบคั้นทางเศรษฐกิจ ซึ่งเนื่องมาจากที่ประชากรมีความต้องการบริโภคเพิ่มขึ้น อันเนื่องมาจากความเจริญของการสื่อสารและการโฆษณา แต่ความสามารถในการผลิตของประชากรยังด้อยอยู่อย่างเดิม หรือกลับผลิตได้น้อยลง เช่น ภาวะของการทำนาในปัจจุบันจึงทำให้เกิดการแค้นแค้น ซึ่งนำไปสู่ปัญหาสังคมในที่สุด

จ. การเพิ่มขึ้นของประชากรแต่ทรัพยากรไม่ได้เพิ่มขึ้นในอัตราเดียวกัน ทรัพยากรบางอย่างมีปริมาณน้อยลงทำให้เกิดปัญหาสังคมขึ้น

ฉ. ความขัดแย้งของอุดมการณ์ทางการเมืองระดับโลกก็มีส่วนสร้างปัญหาสังคมขึ้น เช่น ความขัดแย้งระหว่างค่ายเสรีประชาธิปไตยกับค่ายสังคมนิยม เป็นต้น

ข. ระดับการศึกษาของประชาชนยังต่ำหรือได้รับการศึกษาแบบไม่ช่วยในการแก้ปัญหา

ข. ความเจริญที่ไม่ทัดเทียมกัน คนจนยิ่งมากขึ้นคนรวยยิ่งรวยมากขึ้น ตลอดจนความไม่ยุติธรรมทางสังคมต่าง ๆ เหล่านี้มีส่วนทำให้เกิดปัญหาสังคมขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ กัน

4. ปัญหาสังคมสามระดับ

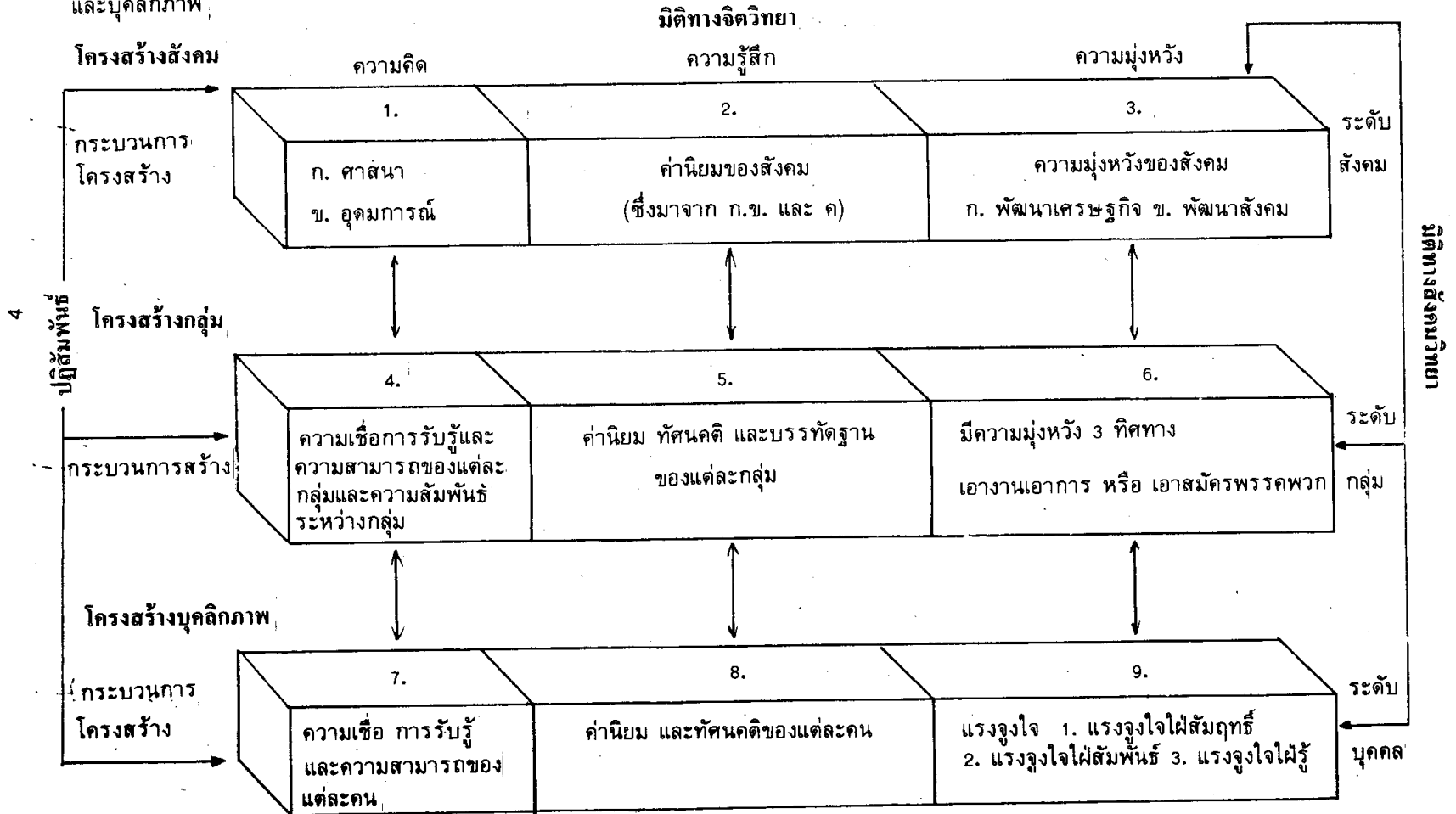
บุคคลเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ฉะนั้นรากแก้วของปัญหาระดับบุคคลหรือที่เรียกว่าปัญหาบุคลิกภาพในทางจิตวิทยาสังคมเราถือว่าบุคคล กลุ่มและสังคมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและจะแยกออกจากกันได้ยาก ในทัศนะนี้ปัญหาสังคมจึงอาจจะกล่าวได้ว่ามีอยู่สามระดับดังกล่าวคือ ระดับบุคคล ระดับกลุ่ม ระดับสังคม ดังแสดงภาพที่ 1

ภาพที่ 1. ปัญหาสังคมไทยจากภาวะเดิมมาสู่ภาวะหัวเลี้ยวหัวต่อ คือ สังคมทวินิยม

กุญแจบล็อกที่ 1. ก. ภาวะเดิม ศาสนาพุทธ และระบอบประชาธิปไตย บุคลิกภาพแบบเดิม

ข. ภาวะหัวเลี้ยวหัวต่อ การเปลี่ยนแปลงอุดมการณ์ทางการเมือง การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

และบุคลิกภาพ

จากภาพที่ 1. จะเห็นว่าเราอาจวิเคราะห์สังคมออกเป็นสามระดับ ตามมิติร่วมสามมิติ คือ มิติทางสังคมวิทยา แบ่งสังคมออกเป็นระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับสังคม มิติทางจิตวิทยา แบ่งสังคมออกเป็นสามองค์ประกอบคือ องค์ประกอบทางความคิด องค์ประกอบทางความรู้สึก และองค์ประกอบทางความมุ่งหวังส่วนมิติทางพลศาสตร์ แบ่งแต่ละระดับของสังคมออกเป็นโครงสร้างและกระบวนการ

ดังได้กล่าวไว้ในข้อตกลงเบื้องต้นแล้วว่าปัญหา คือ อุปสรรคที่มากีดกันไม่ให้บุคคลกลุ่มและสังคมดำเนินไปสู่เป้าหมายที่พึงปรารถนา ปัญหาสังคมในที่นี้จึงเนื่องมาจากระบบสังคมเดิมทั้งสามระดับที่เป็นอุปสรรคต่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่เป้าหมายของสังคมแบบใหม่ เช่นสังคมประชาธิปไตย ในทางจิตวิทยาถือว่าเป็นปัญหาของการขัดแย้งระหว่างระบบเดิมกับระบบใหม่ ซึ่งจะยกมาเปรียบเทียบเป็นบล็อก ๆ ตามภาพที่ 1 ดังนี้

สภาพระดับสังคมก่อน พ.ศ. 2475

บล็อกที่ 1

จุดสำคัญ คือ ความเชื่อว่าคนไม่เท่ากัน ซึ่งมาจาก

- ก. ลัทธิการปกครองแบบเดิม
- ข. การยอมรับกฎแห่งกรรมโดยไม่คิดปรับปรุงแก้ไขสถานการณ์ให้ดีขึ้น

บล็อกที่ 2

เมื่อเชื่อว่าคนไม่เท่ากัน ค่านิยมที่สำคัญก็คือ การเคารพและเกรงใจผู้ใหญ่ ผู้มีศักดิ์ ผู้มีบุญคุณ เน้นระบบอาวุโส

บล็อกที่ 3

ความมุ่งหวังทางเศรษฐกิจจากนโยบายของรัฐ เป็นความรับผิดชอบของผู้ใหญ่ผู้มีศักดิ์ ฯลฯ ส่วนใหญ่ปฏิบัติการณ์เพื่อเพิ่มเงินในพระคลังหลวง เพื่อพระมหากษัตริย์ประชาชนยินดีที่จะทำงานถวาย

ส่วนการมุ่งหวังทางสังคม เป็นไปตามวัฒนธรรมให้ประชาชนสร้างความคิดเฉพาะคนไม่เน้นความคิดเพื่อส่วนรวมและไม่เน้นความเจริญทางวัตถุ มุ่งในทางจิตใจ

เป้าหมายระดับสังคมเมื่อ พ.ศ. 2475

บล็อกที่ 1

รับความเชื่อใหม่ว่าคนเท่ากัน ต่างมีสิทธิ เสรีภาพเท่ากัน ซึ่งมาจาก

- ก. ลัทธิการปกครองแบบประชาธิปไตย
- ข. การศึกษาซึ่งมีส่วนทำให้คนบางกลุ่มไม่เชื่อเรื่องชาติก่อน

บล็อกที่ 2

การเคารพ เกรงใจผู้ใหญ่จึงเป็นประเพณีที่ไม่เข้ากับความเชื่อใหม่ในบล็อกที่ 1 ถ้าจะเคารพให้เข้ากับความเชื่อใหม่ก็ต้องเปลี่ยนไปเคารพในสิทธิเสรีภาพของกันและกันแทนแต่ความเคารพเกรงใจผู้ใหญ่ยังเป็นค่านิยมของสังคมในปัจจุบันไม่น้อย เพื่อแสดงความกตัญญูและเพื่อรักษา “หน้า” ทั้งของผู้ใหญ่และของตนเองไว้

บล็อกที่ 3

ความมุ่งหวังในระดับสังคมนั้นเพื่อพัฒนาคนทั้งประเทศ

- ทางเศรษฐกิจเพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม
- ทางสังคมเพื่อพัฒนาให้เป็นสังคมสมัยใหม่ทัดเทียมอารยประเทศ
- ทางการเมืองเพื่อพัฒนาการปกครองแบบประชาธิปไตย

สภาพระดับสังคม 40 ปี หลัง พ.ศ. 2475

ส่วนที่ไม่เป็นปัญหา

บล็อกที่ 1 และบล็อกที่ 2 ตามกัน คือ เมื่อเชื่อว่าทุกคนเท่าเทียมกันมีสิทธิ (มนุษย์ชน) เสรีภาพเท่ากัน ทางด้านเศรษฐกิจสังคมและการเมือง ในบล็อกที่ 3 ก็พัฒนาให้คนเท่ากันให้ได้มากที่สุดที่ระบบประชาธิปไตยจะอำนวยให้

ส่วนที่เป็นปัญหา

บล็อกที่ 2 ซึ่งเกี่ยวกับ ค่านิยมไทยขัดกับ 1 และ 3 และบล็อกที่ 2 นี้ เป็นส่วนสำคัญของวัฒนธรรมไทยจึงเป็นเรื่องที่ยากจะเปลี่ยน

แต่ในเวลาเดียวกันบล็อกที่ 2 ถือค่านิยมมีผลให้ บล็อกที่ 1 คือความเชื่อมันเป็นความเชื่อที่ไม่แน่นอนคลุมเครือหรือขัดแย้งกันอยู่ตลอดเวลา ยิ่งกว่านั้นยังมีผลให้บล็อกที่ 3 คือความมุ่งหวังระดับสังคมเป็นไปไม่ได้ตามที่รัฐมุ่งหวังหรือตั้งไว้ เพราะเมื่อค่านิยมยังเคารพผู้ใหญ่หรือผู้นำ การพัฒนาประเทศก็ต้องมาจากผู้ใหญ่หรือผู้นำ หาใช่ตัวประชาชนต้องรับผิดชอบไม่

อีกส่วนหนึ่ง การเคารพเพราะความกตัญญูเป็นคนละเรื่องกับความเคารพในสิทธิเสรีภาพของกันและกัน อย่างหลังหมายถึงการทำงานร่วมกันโดยไม่จำกัดว่าต้องเป็นพวกพ้องทำให้การทำงานง่ายเข้า แต่อย่างแรกจะทำงานร่วมกันได้ก็ต่อเมื่อผู้น้อยทำกับผู้ที่เรากตัญญูและผู้ใหญ่ทำกับผู้ที่รู้คุณเท่านั้นเป็นการจำกัดวงผู้ร่วมงานให้แคบ สมัยที่คนยังน้อย ระบบนี้งานยังเดินแต่เมื่อประชาชนมากขึ้น ระบบนี้ขัดขวางการทำงานเพราะการที่คนมากทำให้ระบบการบริหารงานซับซ้อนวงงานกว้างขึ้นจะทำงานแต่กับผู้มีบุญคุณไม่ได้

สภาพระดับกลุ่มก่อน พ.ศ. 2475

ระดับกลุ่ม หมายถึง

ก. การติดต่อระหว่างคน 2 คนขึ้นไป

ข. การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของคนตั้งแต่ 2 ฝ่ายขึ้นไปในสถาบันต่าง ๆ เช่น สถาบันการศึกษา สถาบันข้าราชการ สถาบันเศรษฐกิจ ฯลฯ บทบาทเหล่านี้เป็นบทบาทที่คนเรียนรู้มาจากขบวนการอบรม วัฒนธรรม ให้คนเป็นหน่วยหนึ่งของสังคม

บล็อกที่ 4

สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันข้าราชการ มีพฤติกรรมระหว่างบุคคลเหมือนกันจนเป็นตัวอย่างเป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัด สถาบันครอบครัว พ่อแม่มีความเชื่อในอำนาจสิทธิ์ขาดของตนเพราะเป็นผู้ให้ลูกต้องกตัญญูและทำตาม จะต้องเกรงใจ จะต้องรักษา “หน้า” รักษาชื่อเสียงของตระกูล ฯลฯ ฝ่ายลูกจะต้องมีความเชื่อเช่นเดียวกัน

ในสถาบันการศึกษา ครู อาจารย์ เชื่อว่าศิษย์ควรกตัญญูต่อการให้ความรู้เมื่อกตัญญูก็ต้องเคารพเกรงใจ ต้องรักษาหน้าครูอาจารย์

ในสถาบันข้าราชการ ประชาชนต้องเชื่อว่า ข้าราชการเป็นเจ้านาย เป็นผู้มีพระเดชและพระคุณต้องเกรงใจข้าราชการผู้ใหญ่ และช่วยรักษา “หน้า” ข้าราชการผู้ใหญ่ ข้าราชการผู้ใหญ่ บางครั้งก็ต้องช่วยรักษา “หน้า” ข้าราชการผู้น้อย

จะเห็นได้ว่าทั้ง 3 สถาบันใหญ่มีพฤติกรรมแบบเดียวกัน ลักษณะนี้ครอบคลุมถึงการติดต่อระหว่างบุคคล 2 คนขึ้นไปด้วย

บล็อกที่ 5

ค่านิยมก็คือ การที่ลูก กตัญญู เคารพ เกรงใจพ่อแม่ ศิษย์กตัญญู เคารพเกรงใจ ครู อาจารย์ ข้าราชการผู้น้อยกตัญญู เคารพเกรงใจผู้ใหญ่เป็นของดี ควรทำถ้าไม่ทำก็ขัดกับค่านิยมขัดกับวัฒนธรรมไทย

บล็อกที่ 6

ความมุ่งหวังทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้น้อยนั้นแทบไม่มี ผู้ใหญ่เท่านั้นที่มีความมุ่งหวังดังกล่าวและมีความรับผิดชอบที่จะทำให้สำเร็จตามมุ่งหวังนั้น ผู้น้อยไม่ต้องรับผิดชอบทั้งนี้เป็นทั้งลักษณะทั้งในสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันข้าราชการ เพราะผู้ใหญ่ใช้อำนาจที่จะบันดาลสิ่งต่าง ๆ ถ้าผู้น้อยทำตามก็จะได้รับผลส่วนหนึ่งจากสิ่งที่บันดาลขึ้นนั้น

เป้าหมายระดับกลุ่มเมื่อ พ.ศ. 2475

ไม่มีการตั้งเป้าหมายอาจเป็นเพราะไม่ทราบว่าจะวัฒนธรรมส่วนหนึ่ง คือ ส่วนค่านิยมนี้

ชัดขวางอย่างน้อย ๆ ก็โดยทางอ้อมไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองระบอบประชาธิปไตยในระดับกลุ่มเป็นไปได้โดยสะดวก

สภาพระดับกลุ่ม 40 ปี หลัง 2475

บล็อกที่ 4

การได้รับการศึกษาเพิ่มขึ้น ระบบสังคมที่เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ เช่น การคมนาคมขยายออกทำให้คนละอาชีพที่ใกล้ชิดพ่อแม่ไปทำอย่างอื่น ความเข้าใจ เรื่องสิทธิเสรีภาพผิด ๆ ถูก ๆ ฯลฯ มีส่วนทำให้เกิดการปั่นป่วนในสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษาและสถาบันข้าราชการ ฯลฯ คือลูกไม่เชื่อพ่อแม่ ครูเปรียบเสมือนเรือจ้าง ข้าราชการผู้น้อยส่วนมากเฉยแบบไม่ร่วมมือบางคนกระด้างกระเดื่อง

ความเกรงใจซึ่งเป็นเครื่องรักษาสัมพันธภาพระหว่างบุคคลเริ่มลดลง การไม่ช่วยรักษา “หน้า” เริ่มเพิ่มขึ้น ทั้งนี้เห็นได้ในบทบาทของคนในสถาบันต่าง ๆ และในการติดต่อระหว่างบุคคล ลักษณะที่ทำให้เกิดการเสียหาย คือ การไม่รักษา “หน้า” ให้ใครนั้นเป็นไปเพื่อทำลายมากกว่าเพื่อสร้างสรรค์เป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าส่วนรวม ทั้งนี้เพราะคนเริ่มสนใจประโยชน์ส่วนตัวมากขึ้น เนื่องจากระบบเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไปในทางบีบคั้นมากขึ้น

บล็อกที่ 5

ทัศนคติเรื่องบุญคุณ เริ่มลดลง เพราะความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ทำให้ระบบการตอบแทนเป็นระบบทางด้านการเงินมากกว่าทางด้านน้ำใจ เป็นต้นเหตุให้

ก. คนไม่เกรงใจเพิ่มจำนวนขึ้นในสถาบันต่าง ๆ ทั้ง ๆ ที่บทบาทในสมัยเดิมแล้วควรเป็นผู้เกรงใจ เช่น ลูก ลูกศิษย์ ข้าราชการผู้น้อย

ข. การรักษา “หน้า” ให้ใครมีความจำเป็นน้อยลง เพราะหลายคนไม่มีบุญคุณโดยตรง ทัศนคติที่ดีต่อการตอบแทนด้วยเงิน วัตถุ ตำแหน่ง เริ่มมีมากขึ้น เพื่อประโยชน์ส่วนตัวเป็นใหญ่ไม่ใช่เพื่อส่วนรวม

เพื่อให้ได้รับการตอบแทน ทั้งที่ทัศนคติแบบเดิมลดลงแล้ว แต่พฤติกรรมที่เกรงใจและรักษา “หน้า” ก็ยังคงทำกันอยู่

บล็อกที่ 6

ความมุงหวังทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของรัฐในระดับสังคม คือ บล็อกที่ 3 ไม่เป็นผลในบล็อกที่ 6 เพราะถูกกระทบกระเทือนจากทัศนคติในบล็อกที่ 5 ในระดับกลุ่มข้าราชการ เพื่อแสดงความเคารพ เกรงใจและรักษา “หน้า” ผู้ใหญ่ ผู้น้อยก็ไม่แสดงความคิดเห็นที่ขัดกับผู้ใหญ่จนออกหน้าถ้าความคิดเห็นนั้นเป็นความคิดเห็นที่จะช่วยเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ทั้งนี้ว่า บล็อกที่ 6 ถูกกระทบกระเทือนมาก

ในทางจิตวิทยา ผู้ย่อยที่ไม่ได้รับฟังจากผู้ใหญ่ มักจะไม่ทำงานให้เต็มตามความสามารถของตน เป็นผลร้ายต่อหน่วยงาน ลักษณะนี้จะพบในผู้ย่อยที่มีความรู้ความสามารถบางคน อย่างไรก็ตาม ผู้ย่อยที่ไม่คิดและไม่ทำงานมีมากกว่าผู้ย่อยที่มีความรู้แต่ต่อต้านมากมายหลายเท่า

สรุปได้ว่า ระดับกลุ่มนั้น ความมุ่งหมายเพื่อรักษาความปลอดภัย และประโยชน์ตนไม่เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

ในบล็อกที่ 4,5,6 ที่กล่าวมานี้ เป็นการกล่าวที่อิงทฤษฎี ไม่ได้จากผลการวิจัยจึงอาจมีที่ผิดพลาด

สรุป ความเจ็บปวดในการติดต่อระหว่างบุคคล และระหว่างกลุ่มมีมากขึ้นกว่าในสมัยก่อน การเปลี่ยนแปลงการปกครอง

สภาพบุคลิกภาพก่อน พ.ศ.2475

บล็อกที่ 7

เมื่อบทบาทในสถาบันต่าง ๆ มีลักษณะเป็นผู้นำและผู้ตาม จำนวนผู้นำมีน้อย ผู้ตามมากมายวิธีสอนให้คิดจึงเป็นวิธีให้จำมากกว่าอย่างอื่น เพราะผู้ตามมากมายนั้นฝึกให้จำเพียงอย่างเดียวก็ทำงานที่อยู่ในระบบที่ง่าย ๆ ไม่ซับซ้อนได้ ฉะนั้นการศึกษาที่รัฐจัดให้เพื่อรับราชการก็ตีพิมพ์สั่งคมจัดเพื่อรักษาวัฒนธรรม คือ ศาสนาก็ดี เป็นการศึกษาที่เน้นความจำเป็นส่วนใหญ่ ผู้นำเท่านั้นที่มีหน้าที่คิด คนส่วนใหญ่มีความเชื่อในชาติวุฒิ ถ้าตนเกิดเป็นผู้ตามก็ต้องเป็นอย่างนั้น เพราะเกิดมาไม่เท่ากันอยู่แล้ว เป็นความเชื่อที่เข้าระบอบราชาธิปไตยและกฎแห่งกรรม

บล็อกที่ 8

การรักษาหน้า ย่อมสำคัญในสังคมลักษณะผู้นำ ผู้ตาม บุคลิกภาพสำคัญจึงเป็นการรักษา "หน้า" ของบุคคลอาการของบุคลิกภาพชนิดนี้เป็นความขัดแย้งกันระหว่างค่านิยมของการเอื้อเฟื้อ ซึ่งเป็นของดีกับตำน้ำพริกละลายแม่น้ำ ซึ่งแสดงความหน้าใหญ่ใจโตและเป็นของไม่ดีทำได้แต่ในหมู่ผู้นำ คือ งานศพ งานบวช จัดใหญ่โตได้ เป็นเครื่องช่วยรักษาประเพณีด้วย แต่ผู้ตามจัดไม่ได้ ถ้าจัดก็กลายเป็นหน้าใหญ่และเป็นหนี้ ปัญหาคือผู้ตามมักจะ "หน้าใหญ่" เพื่อเอาอย่างผู้นำหรือเพื่อให้ได้ชื่อเสียงลักษณะเอาอย่างนั้นเกิดจากการจำมากกว่าการคิด

ทัศนคติที่ดีต่อผู้นำ คือ

- เดินตามผู้ใหญ่หมาไม่กัด (เพราะผู้ใหญ่คิดได้ดีกว่า)
- สิบพ่อค้าไม่เท่าพระยาเลี้ยง (เพราะผู้ใหญ่มีอำนาจ บารมี เงินดี)

ทัศนคติที่เกิดจากวงสังคมแคบ ๆ ซึ่งอยู่ภายใต้กฎแห่งบุญคุณในสถาบันครอบครัว โรงเรียน ราชการ คือ

- อย่าเห็นชีวิตกว่าไส้
- อย่าสาวไส้ให้กากิน
- จงทำดีแต่อย่าเด่นจะเป็นภัย ฯลฯ

เป็นทัศนคติของความเชื่อตรงต่อพวกพ้องในวงแคบ

บล็อกที่ 9

ความมั่งหวังส่วนใหญ่ทำบุญเพื่อตนเองจะสบายในชาติหน้า ทำงานเพื่อผู้นำเป็นอันไม่มั่งหวังเพื่อเศรษฐกิจและสังคมส่วนรวม

อย่างไรก็ดี ถ้าถามปากคำคนรุ่นก่อนก็พอจะได้เรื่องราว ถ้ากล่าวถึงความมั่งหวัง

- ชายมั่งหวังเป็นเจ้าของมูลนาย ต้องการรับราชการมียศฐานันดรศักดิ์
- หญิงต้องการสามีที่มีอาชีพเป็นหลักฐาน เป็นข้าราชการยิ่งดี
- ชายหญิงต่างเห็นแก่ความสำเร็จส่วนตัว โดยคำนึงถึงคุณธรรมบางประการ

เป้าหมายบุคลิกภาพ 2475

การให้การศึกษา เพื่อให้คนเป็นพลเมืองดีของระบอบประชาธิปไตย

สภาพบุคลิกภาพหลัง 2475

สิ่งสำคัญที่เปลี่ยนแปลงในขณะนี้คือ ระบบเศรษฐกิจและเทคโนโลยี

บล็อกที่ 7

เริ่มคิดเป็นขั้นเล็กน้อยบางกลุ่มโดยเฉพาะในเมือง ในชนบทเอาแต่จำเป็นส่วนใหญ่ กระบวนการหัดคิดเป็นไปอย่างลำบาก เจ็บปวดเพราะฝืนความเคยชินเดิม

เนื่องจากยังไม่คิดเป็นจริง ๆ จึงเกิดความปั่นป่วนขัดแย้งกันเองในความเชื่อ เช่น

- เชื่อในใบรับรองวุฒิ แต่ไม่สนใจความสามารถจริง ๆ
- เดิมเคยเชื่อโชคลางของขลังเป็นส่วนใหญ่ บัดนี้ที่ไม่เชื่อเลยก็มาก ที่เชื่อเพราะรู้สึกว่าการ

ควบคุมชตากรรมไม่ได้ก็มาก

- เริ่มเชื่อความสำเร็จในชีวิตไม่ขึ้นอยู่กับระบบราชการแต่ไม่กล้าออกเผชิญกับความไม่แน่นอนในอาชีพอื่น หรือบางทีก็หวั่นเกรงตจกตำแหน่งชั้นของราชการ

- ความเชื่อในชาตวิฤตขัดแย้งกันอยู่กับคุณวิฤต

บล็อกที่ 8

เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจ การเริ่มใช้ความคิด ฯลฯ ทัศนคติและค่านิยมกลับเปลี่ยนแปลงในทางที่ไม่เชื่อต่อการสังสรรค์สังคม เมื่อค่านิยมในด้านความกตัญญูลดลงเพราะจำนวนคนที่ต้องกตัญญูต่อมีมากขึ้นจนกตัญญูไม่ไหวหรือความจำเป็นที่จะกตัญญูต่อคนที่ต้องกตัญญูมีน้อย เช่น เห็นครูเป็นเรือจ้าง ความเกรงใจด้วยน้ำใจก็ลดลงตามแต่ความเกรงใจเพื่อวัตถุประสงค์ที่เพิ่ม

ขึ้น เพราะความเกรงใจนี้ขาดหลักของน้ำใจจากการกตัญญูเป็นเครื่องค้ำจุน

ทัศนคติและค่านิยมที่เกิดขึ้นใหม่ คือ “ธนาวุฒิ” ขึ้นมาแทนที่ชาติวฒิและคุณวุฒิอันเป็นที่มาของความกตัญญูแต่เดิมเป็นสิ่งที่ไม่เอื้อในการสร้างสรรค์สังคม เพราะค่าเงินเป็นใหญ่จริงตามข้อสังเกตของคนหลายคน ความเห็นแก่ส่วนรวมย่อมมีน้อยและความเห็นแก่ส่วนตนย่อมจะมีมากประการหลังนี้จะเป็นค่านิยมที่ขัดขวางต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

ถ้าความเชื่อในคุณวุฒิมิจริงและถูกเน้นเพียงสิ่งเดียว คนย่อมเชื่อในความเสมอภาคมากขึ้น เพราะทุกคนมีโอกาสเรียน แต่น่ากลัวความเชื่อใน “ธนาวุฒิ” จะมากด้วย คนจึงนิยมความเหลื่อมล้ำของสังคม บ้างนิยมความเสมอภาค บ้างแล้วแต่ฝ่ายใดจะให้ประโยชน์แก่ตนเป็นอันว่าเมื่อเรื่องธนาวุฒิเข้ามามีอิทธิพลทำให้ความเชื่อในเรื่องเสมอภาคความเคารพในสิทธิเสรีภาพเกิดขึ้นไม่ได้

ถ้าค่านิยมข้อนี้ลดลงเพราะความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ไม่ใช่เพราะเกิดความเคารพในสิทธิเสรีภาพระหว่างบุคคลก็เป็นอันไม่เอื้อต่อระบอบประชาธิปไตยและราชาธิปไตยและไม่เอื้อต่อการทำงานเป็นระบบอีกด้วย ตัวอย่างเช่น ถ้าความเห็นแก่ส่วนตนมีมากและในเวลาเดียวกันไม่มีความเคารพในสิทธิเสรีภาพระหว่างบุคคล ระบบสหกรณ์จะตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะระบบสหกรณ์จะต้องเริ่มจากความต้องการผลประโยชน์เพื่อส่วนรวมและต้องเป็นความต้องการที่เกิดจากฝ่ายประชาชน หรือสมาชิกของสหกรณ์เองจะเกิดจากรัฐไปสั่งไม่ได้

บล็อกที่ ๑

คนส่วนใหญ่

- มุ่งวัตถุมากขึ้นคำนึงถึงคุณธรรมน้อยลง (หรือผู้ที่คำนึงถึงคุณธรรมอาจอยู่เงียบ ๆ คนอื่นไม่รู้)

- เน้นความก้าวหน้าของชีวิตในแง่วัตถุ

- มุ่งรับราชการน้อยลง (ในเมือง)

ข้อสังเกต

สำหรับคนส่วนใหญ่ไม่ว่าจะมุ่งเพื่อความสำเร็จหรือเพื่อรักษาสัมพันธไมตรีก็ดี ล้วนเป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนตนหาใช่เพื่อประโยชน์ส่วนรวมไม่ถ้าความสามารถในการคิดยังไม่สูงพอที่จะเห็นว่าตนจะอยู่รอดไม่ได้ เมื่อส่วนรวมล่มจม ถ้าคนส่วนใหญ่มุ่งหวังแต่ประโยชน์ส่วนตนการพัฒนาประเทศเพื่อส่วนรวมก็เป็นไปได้ยาก เพราะการหาเพื่อส่วนรวมนั้นต้องอาศัยการเสียสละความคิดที่ว่าถ้าทุกคนสร้างตัวขึ้นมารวยแล้ว ประเทศก็จะรวยเองนั่นเป็นความจริงเมื่อทรัพยากรมากตลาดกว้าง แต่ถ้าทรัพยากรก็จำกัด ตลาดโลกก็จำกัดความจำเป็นที่จะต้องเสียสละก็มากขึ้นเป็นเงาตามตัว แต่เป็นการเสียสละเพื่อให้ต่างคนอยู่รอด

สรุป

สรุปได้ว่าขณะนี้บุคลิกภาพคนไทยยังไม่เหมาะกับระบอบประชาธิปไตยเพราะระบบนี้มาจากพื้นฐานที่ว่าคนฉลาดคิดร่วมกันคิดย่อมได้วิธีแก้ปัญหาที่ดีที่สุด แต่ถ้าเราใช้ระบอบประชาธิปไตย โดยนำคนที่ไม่ฉลาดคิดมาร่วมกันคิดย่อมได้วิธีแก้ปัญหาที่เลว นอกจากนั้นถ้าทัศนคติและความมุ่งหวังของเขาเป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนตนก็ย่อมเป็นภัยต่อส่วนรวมมากขึ้น ทั้งนี้เพราะขาดความเคารพในสิทธิของผู้อื่น

ในระบบสังคมเดิมคนเคารพในสิทธิของผู้น้อยโดยอาศัยความกตัญญูความเชื่อในชาติดุจดี คือความไม่เสมอภาค

ระบบใหม่ หลักของความกตัญญูคลอนแคลน ความเชื่อในความเสมอภาคนั้นไม่มีแม้แต่ความอยาก (คือทัศนคติ) ให้มีความเสมอภาค ความเคารพในสิทธิของบุคคลจึงคลอนแคลนหรือไม่มีความมั่นคงไปด้วย

ความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนเป็นใหญ่ก็มาจากความไม่เคารพในสิทธิของบุคคลทำให้ขาดความยุติธรรมในสังคมเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมในที่สุด

2. เป้าหมายในการแก้ปัญหา (ดูแผนภูมิที่ 2)

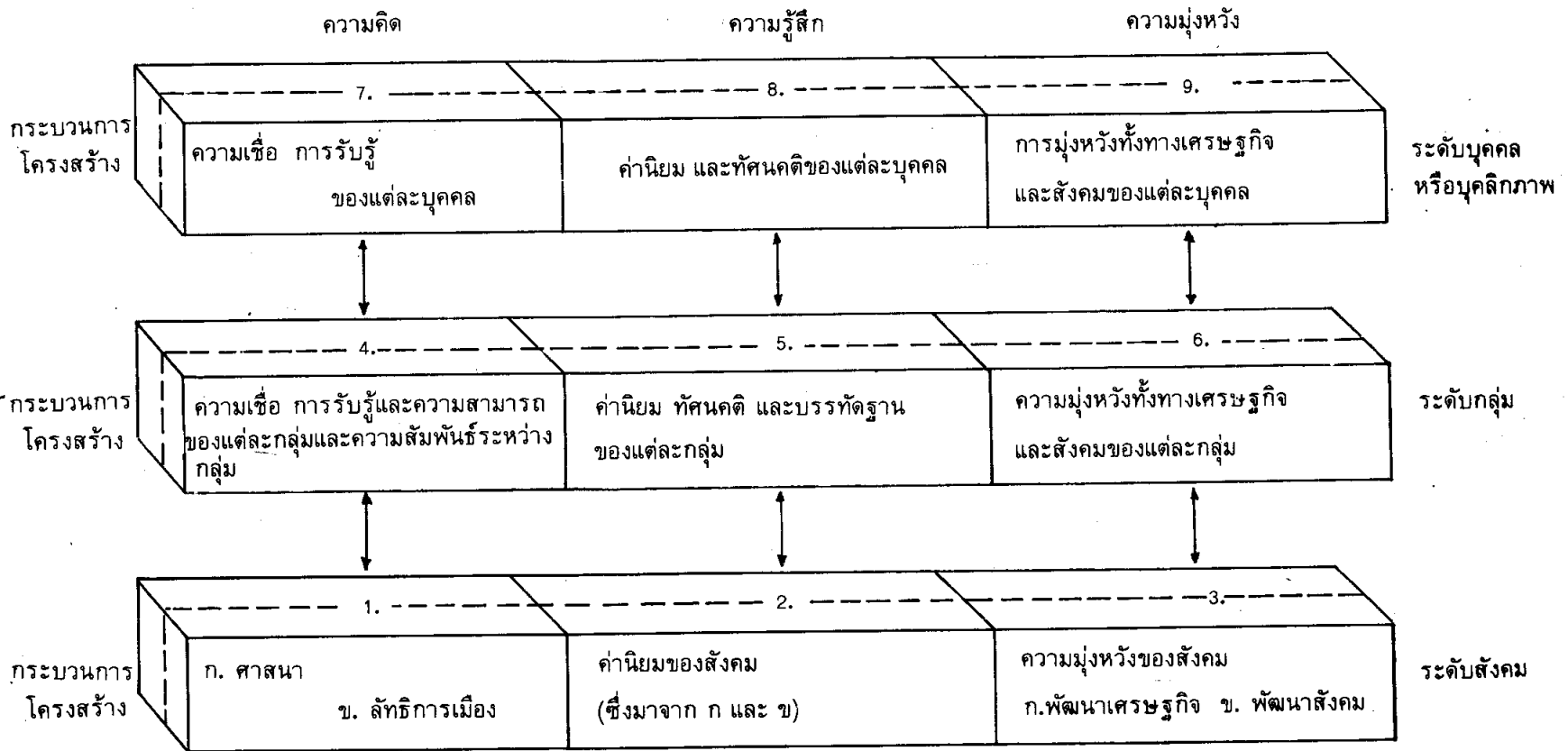
เมื่อการเปลี่ยนระบบการปกครองโดยเปลี่ยนในบล็อกที่ 1 ไม่สำเร็จจึงต้องมีการเปลี่ยนระบบบุคลิกภาพพร้อม ๆ กันกับระบบกลุ่ม การแก้ที่ระบบกลุ่มช่วยกล่อมเกลายบุคลิกภาพไปในตัว ถ้าเปลี่ยนบุคลิกภาพแล้วระดับกลุ่มไม่เปลี่ยนคนก็ถูกกลืน เช่น พวกที่ไปเรียนต่างประเทศแล้วกลับมาใหม่ ๆ มักกล้าคิดกล้าทำพอแก่หนอยก็เลิกและรับทัศนคติของกลุ่มหรือมาตรฐานสังคมมาเป็นของตน แต่ถ้าเปลี่ยนแต่ระบบโดยไม่คำนึงถึงบุคลิกภาพ เช่น การตั้งสหกรณ์มีการตัดสินใจผิดพลาดบ้าง สมาชิกไม่เข้าใจประโยชน์และการทำหน้าที่ของสหกรณ์ก็กู้เงินไปรักษา “หน้า” กันเป็นส่วนใหญ่ ฯลฯ เพราะบุคลิกภาพของคนในสังคมไม่สามารถทำงานในระบบกลุ่มแบบสหกรณ์ได้

ฉะนั้น เป้าหมายในการแก้ปัญหาในรูปที่ 2 คือ การแก้ที่ระบบบุคลิกภาพและระดับกลุ่มจึงได้ผลิกระบบบุคลิกภาพขึ้นไว้บนสุด เพื่อให้เห็นว่าถ้าพัฒนา 2 ระบบข้างบนได้แล้ว ระบบสังคม (ซึ่งในรูปที่ 2 อยู่ข้างล่างสุด) จึงจะเปลี่ยนตามได้

ภาพที่ 2 เป้าหมายในการแก้ปัญหา

กุญแจดอกสำคัญคือ บล็อกที่ 7,8,9 ซึ่งรวมเรียกว่า บุคลิกภาพของแต่ละบุคคล รองลงมาคือบล็อกที่ 4,5,6 ซึ่งเป็นระบบสถาบันต่าง ๆ

1. ระดับสังคมเดิมจะเปลี่ยนได้เมื่อเปลี่ยนบุคลิกภาพได้
2. บุคลิกภาพที่เปลี่ยนแล้วจะปฏิบัติการสำเร็จก็ต่อเมื่อ ระบบสถาบันเปลี่ยนให้เข้ากับบุคลิกภาพนั้น
3. สังคมจะเปลี่ยนได้แค่ไหน อย่างไร (เช่นในที่สุดจะมีลัทธิการเมืองอย่างไร) ขึ้นอยู่กับการเปลี่ยนบุคลิกภาพและระบบสถาบันว่าจะเปลี่ยนได้แค่ไหน

หนึ่งการที่จะเปลี่ยนระบบสังคมให้ออกมาเป็นลัทธิการเมือง รูปใดก็ดี ขึ้นอยู่กับการที่ระบบกลุ่มและระบบบุคลิกภาพจะพัฒนาขึ้นมาอย่างไรด้วย

การมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจโดยไม่พัฒนาคน คือบุคลิกภาพน่าจะเป็นการทำให้สังคมเสียคุณภาพ อย่างน้อยก็ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่เข้าใจผิดว่า การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นทั้งเป้าหมายและเป็นวิถีทางปฏิบัติในตัวของมันเอง แต่เป้าหมายของประเทศนั้นควรเป็นการพัฒนาสังคมโดยการเอาพัฒนาเศรษฐกิจเป็นวิถีทางเป็นสื่อ

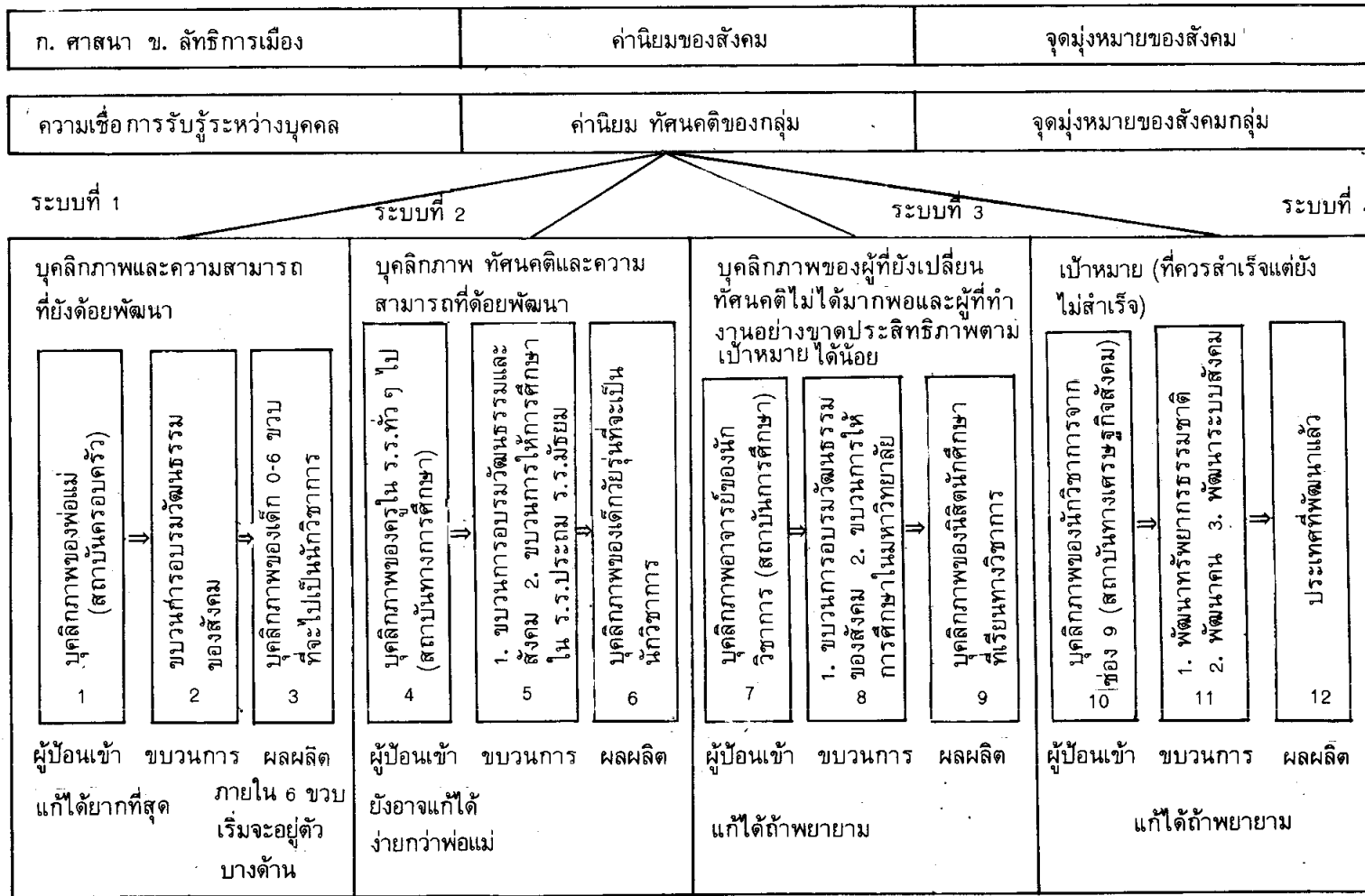
การพัฒนาสังคมนั้นควรมีดุลยภาพระหว่างวัฒนธรรมและจริยธรรม มิฉะนั้นรัฐจะแก้ปัญหาความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนได้ยาก นอกจากจะใช้ระบบการปกครองที่บีบบังคับคนทั้งประเทศให้เลิกคิดเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนโดยใช้มาตรการขั้นเด็ดขาด นับว่าเป็นการปฏิบัติที่ไม่ปฏิบัติ เช่นนั้นแล้วปล่อยตามเรื่องสังคมก็จะวิวัฒนาการไปเองซึ่งอาจจะเป็นวิวัฒนาการไปสู่การปฏิบัติได้เหมือนกัน เช่น ปัญหาสังคมของเรา ถ้าปล่อยก็มีหวังจะเป็นเช่นนั้น การปฏิรูปจึงเป็นประตูทางสายกลางระหว่างวิวัฒนาการและปฏิบัติและเพื่อให้เป็นสายกลางจริงก็ควรมีจริยธรรมหรือพัฒนาการทางจิตใจเข้ามาเป็นแก่นของการปฏิรูปได้

เมื่อจะเปลี่ยนบุคลิกภาพอันเป็นผลผลิตมาจาก 2 ระบบนั้น มาเป็นบุคลิกภาพที่เชื่อในเหตุผลกล้าประเมินตนเองไม่เคร่งครัดอยู่ในระเบียบกฎเกณฑ์ที่ไม่เป็นประโยชน์ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน หรือกลุ่มแคบ ๆ ก็ย่อมเป็นงานที่ยากเพราะในช่วง 6 ขวบแรกของชีวิตมีองค์ประกอบบุคลิกภาพหลายอย่างที่อยู่ที่ตัวหรือคงที่ เช่น สติปัญญาเลยวัยนี้แล้วจะแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ยาก ในวัย 15 ปี ความวิตกกังวลซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของบุคลิกภาพก็คงที่อีกถ้าเมื่ออายุ 15 ปี เขาวิตกกังวลมากเดี๋ยวนี้ก็จะยังวิตกกังวลมากจะไปให้เขาเลิกรักษา “หน้า” กล้าพูดอภิปราย ฯลฯ เขาจะทำได้เพราะวิตกกังวลมากจนเคยเสียแล้ว ตอนอายุ 10 ขวบแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์หรือความต้องการแก้ปัญหาจนเกิดความสำเร็จในชีวิตนั้นก็คงที่อีกถ้าเลย 10 ขวบไปแล้วถ้าจะจูงใจอย่างไรก็เพิ่มแรงนี้ให้เขาไม่ได้

3. อุปสรรคต่อเป้าหมาย (ดูแผนภูมิรูปที่ 3)

ปัญหาเหมือนกันกับการศึกษา แต่ถ้ากลุ่มนี้มีสติปัญญาสูงกว่ากลุ่มที่ไปเรียนครูจริง (คือนิสิตนักศึกษาส่วนใหญ่เลือก คณะครุศาสตร์ หรือฝึกหัดครูเป็นอันดับท้าย ๆ จริง) ก็อาจหมายความว่า กลุ่มนักวิชาการจะเปลี่ยนบุคลิกภาพหรือเปลี่ยนทัศนคติได้เร็วกว่า ดีกว่ากลุ่มนักการศึกษาหรือครูของครู ส่วนนิสิตนักศึกษาทางด้านวิชาการก็เช่นเดียวกัน

ภาพที่ 3 อุปสรรคต่อเป้าหมาย อันดับสอง นักวิชาการและนิสิตนักศึกษาทางวิชาการ

ระดับ
บุคลิกภาพ

อย่างไรก็ดี เนื่องจากประชากรของประเทศส่วนใหญ่ที่นักวิชาการจะเอามาใช้นั้น เป็นผลผลิตจากฝ่ายการฝึกหัดครู ถ้านักวิชาการจะดีเด่นได้เพียงใดก็เปรียบได้กับม้ากำลังดีลากพอนซุง (ซึ่งควรจะเป็นข้างมากกว่า) ย่อมไปไม่ได้ไกล ภาระใหญ่ที่จะพัฒนาคนจึงยังเป็นภาระของฝ่ายการฝึกหัดครู ซึ่งยังนับว่าเป็นอุปสรรคอันดับหนึ่งอยู่นั่นเอง

4. วิธีแก้บุคคลิกภาพ

แผนภูมิที่ 4 เป็นเพียงข้อเสนอความคิดเห็นแบบหนึ่ง อาจช่วยกันคิดแบบอื่นขึ้นมาอีกก็ได้

ศูนย์วิจัยบุคคลิกภาพ

ในช่วงบนมีความจำเป็นต้องเป็นศูนย์ระหว่างมหาวิทยาลัย เพราะจะต้องทราบบุคคลิกภาพในวิชาชีพต่าง ๆ รวมทั้งการประเมินผลผลงานวิจัยจากศูนย์นี้จะเป็นส่วนหนึ่งป้อนเข้าในทุกวิทยาลัยและมหาวิทยาลัย

สิ่งที่ป้อนเข้า

ผลงานวิจัยจากศูนย์

- พื้นฐานทางจิตวิทยาทั่วไปและบุคคลิกภาพ
- พื้นฐานทางจิตวิทยาสังคมและบุคคลิกภาพ
- พื้นฐานทางสังคมวิทยาและบุคคลิกภาพ
- พื้นฐานทางปรัชญา มนุษย์วิทยาและบุคคลิกภาพ
- การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมและบุคคลิกภาพ

ฯลฯ

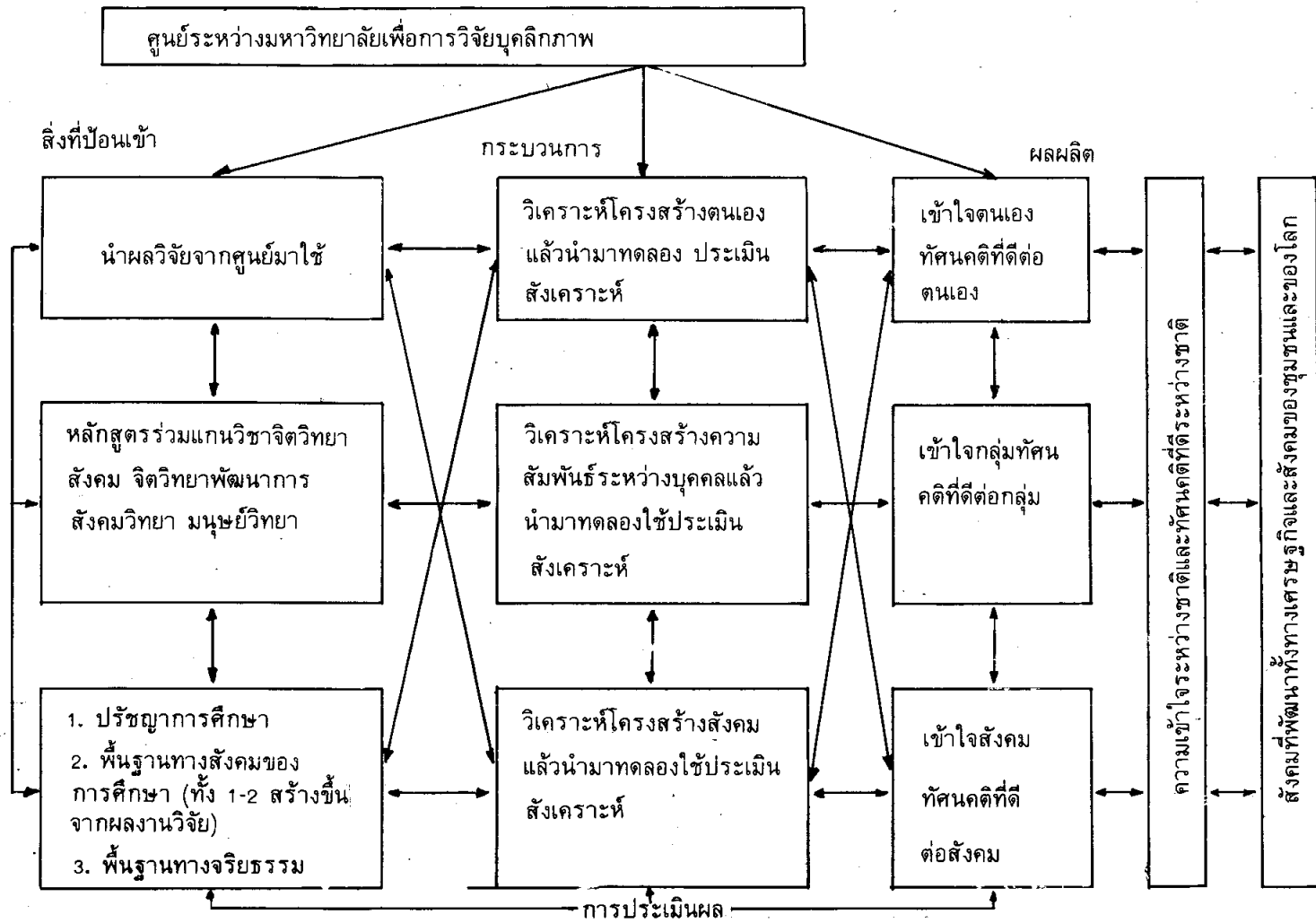
หลักสูตรร่วมแกน

หลักสูตรจากวิชาหรือสาขาต่าง ๆ ข้างบนนี้มักจะเรียนกันไปโดยไม่ประสานกันในการช่วยให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงบุคคลิกภาพจึงต้องนำวิชาเหล่านี้และผลงานวิจัยข้างบนมารวมกันเป็นหลักสูตรร่วมแกน

วิชาพื้นฐานทางสังคม ฯลฯ

อาศัยผลงานวิจัยมาสร้างปรัชญาการศึกษา และพื้นฐานทางสังคมของการศึกษาจะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเรื่องความเปลี่ยนแปลงของสังคม และมีทัศนคติที่ดีต่อการเปลี่ยนแปลงบุคคลิกภาพเพราะมองเห็นความจำเป็นที่จะต้องปฏิรูปสังคม

ภาพที่ 4 วิธีทางไปสู่เป้าหมาย ในระดับมหาวิทยาลัย และวิทยาลัย

กระบวนการ

กระบวนการที่นำมากล่าวไว้ในแผนภูมิเป็นการเรียนรู้ครบกระบวนการคิด คือไม่ใช่จำอย่างเดียวนำไปใช้วิเคราะห์ประเมินสังเคราะห์ ซึ่งจะเปลี่ยนทั้งทัศนคติผู้เรียนให้ดีขึ้น และเกิดความมุ่งมั่นในทางที่ตรงกับความเป็นจริงในสังคมมากขึ้น

ผลผลิต

เข้าใจตนเองหมายถึง การรู้จักตนเองดีขึ้นและสามารถทำสิ่งที่ตนเองต้องการโดยพียงสังคมให้สูงขึ้นในขณะที่เดียวกันการที่จะทำเช่นนั้นได้จะต้อง

- มองดูตนเองด้วยสายตาเป็นธรรมได้
- วิพากษ์วิจารณ์ตนเองได้
- ยอมรับความบกพร่องของตนเองได้โดยไม่เสียหน้า
- เข้าใจปรับระดับแรงจูงใจของตนเอง
- มีสติสัมปชัญญะ
- แก้ความขัดแย้งในจิตใจของตนเองได้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริง จนมีบุคลิก-

ภาพที่ประสมประสานได้อย่างมีบูรณาการ

เข้าใจกลุ่ม

- เข้าใจการรับรู้ระหว่างอาจารย์ - ศิษย์ เช่น ศิษย์ควรหัดเกรงใจปานกลาง (เช่นที่พบจากผลงานวิจัยว่า ผู้ที่เกรงใจปานกลางมีความคิดสร้างสรรค์สูง ผู้ที่เกรงใจมากและเกรงใจน้อย มีความคิดสร้างสรรค์ต่ำ) อาจารย์ควรหัด “เสียหน้า” ให้น้อยลง

- เข้าใจหน้าที่ของตนเองและต่อกลุ่ม
- เข้าใจความรับผิดชอบต่อตนเองและต่อกลุ่ม
- เข้าใจผลประโยชน์ของส่วนรวมว่ามีผลต่อตนเองโดยปริยาย
- เข้าใจกลุ่มหรือชุมชน
- สามารถปรับตัวโดยการรู้จักกาลเทศะ รู้ประมาณ รู้จักธรรมเนียมเพื่อให้ปฏิบัติต่อกลุ่มได้ดี (รู้สับปฐิธรรม 7 ประการ)

ดี (รู้สับปฐิธรรม 7 ประการ)

เข้าใจสังคม

- Civic spirit รู้หน้าที่พลเมืองสามารถขยายความสามารถในการเห็นแก่ส่วนรวมเฉพาะกลุ่มออกไปถึงการเห็นแก่ส่วนรวมของสังคมทั้งหมด

เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างชาติ

การไม่ยึดมั่นในทิฐิอุปาทานว่าความเห็นของเรา ชาติของเรามีวัฒนธรรมสูงดีกว่าผู้อื่นหรือกลับกันไม่ยึดมั่นว่าของผู้อื่นสูงกว่าดีกว่าตนจะก่อให้เกิดความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่าง

ชาติ เพราะมีการยอมรับหรือรับได้ toleration ดีขึ้น

จากข้อคิดเหล่านี้พอจะสรุปปัญหาทางสังคมในรูปของอุปสรรคต่อการพัฒนาสังคม และทฤษฎีทางสังคม (ทฤษฎีสังคมไมตรีสัมพันธ์) เพื่อใช้อธิบายปัญหาทางสังคมและเพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ